

”För sitt vårdslösa och grymma tillvägagående”¹

Ett mord, två berättelser

AGNETA LILJA

Att tjänstepigan Tekla Kristina Spets' barn varit i det närmaste fullgånget och med lif framfödt samt att det aflidit kort efter födelsen i följd af den å högra hjässbenet anmärkta skada med därå följande blodutådring intygas härmed ej allenast på aflagd tjänsteed utan ock med denna min edeliga förpliktelse, så sant mig Gud hjälpe till lif och själ.

J. F. Svedberg^a

Under min uppväxt berättade min mormor Signe Ekman ibland om sin moster Tekla Spets i Angarn i Roslagen som hade dödat sitt nyfödda barn och slängt det till grisarna och därefter fått ett långt fängelsestraff på ”Spinnhuset”. Mormor talade alltid om detta med mycket låg röst, nästan i en viskning, även när ingen annan än hon och jag var närvarande. Men hon viskade inte för att hon skämdes eller för att hon hade något fördömande att säga. Inte vid något tillfälle antydde hon nämligen annat än att det är mycket synd om den som tvingas välja en

sådan utväg som hennes moster. Mormor använde tystnaden som språk för att understryka att hon förmedlade viktig information och för att jag skulle skärpa sinnet och verkligen lyssna.

När jag blev lite äldre ville jag veta mer om mostern och barnmordet. Mormors bror Sven Josefsson, som släktforskade, skrev då till mig och berättade vad han tagit reda på och vad han menade sig veta om det inträffade. Han visste moster Teklas födelseår, men han mindes dock inte vilket år hon mördat sitt barn, eller lagt det ”på lönn”, som han skrev, men att hon dömts till spinnhus i fem och ett halvt år, men bara behövt sitta i fem, det visste han. Efter avtjänat straff hade hon sedan flyttat till Dalarna, ”blivit gift och fått det bra”.³ Hans knapphändiga faktauppgifter väckte min nyfikenhet: Vem var hon som slängde sitt barn till grisarna och varför gjorde hon det?

*”Angående sina hufvudsakligaste föregående lefnadsomständigheter”*⁴

Teklas uppväxt och ungdomstid

Tekla Kristina Eriksdotter Spets föddes i Angarn den 11 april 1861 som dotter till grenadjären, arbetsskarlen och kyrkvaktaren/kyrkstöten Erik Gustaf Nilsson Spets (1816–1892) och hans hustru Britta Christina Carlsdotter (1832–1863) i Örsta. När hon föddes hade hennes äldre syster Tekla Sabina (1858–1861) just avlidit ”af brännskada”, men hon hade en äldre bror, Remigius Alarik (1859–1928) i livet. Hennes yngre syster Emma Wilhelmina som föddes 1862 dog dock efter bara fyra dygn. I juni 1863, då Tekla just fyllt två år, avled också hennes mor i vattusot⁵ endast 31 år gammal.⁶

Ett knappt år senare – i mars 1864 – gifte Teklas far om sig med pigan Charlotta Lovisa Westlund (1832–1894) från prästgården i Össeby Garn.⁷ Tekla fick raskt nya syskon: brodern Thure Mauritz (1864–1910), systern Viktoria Lovisa (1867–1950) samt tvillingarna Knut Gustaf och Fansta Josefina som dock dog inom ett dygn efter födseln i februari 1871.⁸ Fyra syskon från de två kullarna skulle överleva till vuxen ålder. Äldst blev Viktoria med sina nära 83 år. Hon har en viktig roll i händelserna rörande barnamordet.

Angarns socken i uppländska Roslagen var utpräglad jordbruksbygd.⁹ 1861 bodde där enligt prästens samtida notering endast 273 personer, inte fler än att alla bör ha känt

alla.¹⁰ Som kyrkvaktare och kyrkstöt hade Teklas far ett uppdrag som gjorde honom synlig och han bör därför ha varit välbekant för alla i församlingen. Uppdraget krävde en person med gott och hedervärt rykte, vilket jag förmodar att fadern hade, särskilt som han som artillerist i Vaxholm 1841–1859 avgått med omdömet ”troget och väl sig i tjensten förhållit”¹¹. Sannolikt åtnjöt därför familjen förtroende och anseende i församlingen, samtidigt som den var mycket fattig. Av bouppteckningen efter fadern 1892 framgår att denne, som varken ägde jord eller djur, inte heller hade några som helst värdeföremål t.ex. guld- eller silversaker. Dödsboets behållning blev endast 49 kronor (drygt 3 000 kronor 2015), sedan begravning om 35, bouppteckning om 2 och diverse skulder om 18 kronor betalats.¹²

Tekla skrevs in i Angarns skola höstterminen 1868 då hon var sju år, men hon var inte närvarande i undervisningen förrän i augusti 1870, då hon fyllt nio. Hennes lärare var Erik Fromm (1833–1907). Denne noterade barnens dagliga när- eller frånvaro ytterst noggrant. Av hans noteringar framgår att Tekla vanligtvis hade hög närvaro, att hon hade högsta betyg i uppförande, men lägre i flit. Hennes studieresultat var genomgående svaga. Skolarbetet omfattade ett tiotal ämnen såsom biblisk historia, katekesen, innaläsning, räkning och naturlära. Läraren har inte anmärkt någonting särskilt om Tekla, så jag förmodar att hon var en ”normalt” sköt-



Angarns kyrka. Foto Olle Norling.

sam elev. Hennes bror Remigius däremot visade sådan brist på flit att Fromm 1872 uppgav att gossen hade ”inskränkt förstånd” och gav honom betyget C. Inte heller Teklas’ yngre syskon Thure och Viktoria var framgångsrika i skolan, men alla syskonen fick ändå elementär utbildning.¹³

Som femtonåring 1876, efter att hon gått fem år i folkskolan och blivit konfirmerad, började Tekla tjäna piga på gårdarna i Angarn. Hon arbetade hos hemmansägare

Jan Andersson i Räfsta, hos lantbrukare August Karlsson i Åsta, lantbrukare Johan Gustafsson i Örsta, skollärare Erik Fromm i Klockargården, lantbrukare Johan Peter Eriksson i Norrgården Örsta, nämndeman August Nilsson i Rörby, lantbrukare Lars Johan Lundin i Åsta och slutligen lantbrukare Harald Teodor Skoglund i Åsta, där hon – medveten om att hon var havande – började sin tjänst den 24 oktober 1885.¹⁴ Makarna Skoglund, som var cirka tio år

äldre än Tekla, hade sex barn, fyra döttrar och två söner. Den yngste sonen Harald Leonard var bara tre månader när Tekla stödslades hos dem. Kanske fick hon hjälpa till att sköta honom? Det var hur som helst omvittnat att Tekla Kristina Spets var en duktig och pliktrogen piga som ”ordentligt fullgjort sina sysslor” på de platser hon haft, så även i Åsta.¹⁵

Rättvisans berättelse om Tekla

”icke tillförene varit för brott lagförd”¹⁶

På fredagskvällen den 19 mars 1886 vid 23-tiden födde Tekla i köket i Åsta, där hon bodde ensam, ett gossebarn, som hon omgående dödade genom att slå dess huvud mot spishörnet. Därefter gömde hon barnet under spisen. Nästa morgon lördagen den 20 mars bar hon ut liket till svinhuset och lade det i en stia hos grisarna under lite ”halmrask”.¹⁷ Teklas matmor, Emma Augusta Rolf (Skoglund) hade vid ett tidigare tillfälle frågat Tekla om hon var gravid, men hade fått nekande svar. Nu, när Tekla på morgonen kom in i köket nerblodad, frågade hennes matmor henne rent ut om hon fött barn. Tekla svarade då att

under det hon varit ute på backen en blodlefver eller blåsa gått ifrån henne, men ej något foster hvadan hon trodde sig fått missfall helst hon aldrig förmärkt fostret hafva lif eller visste hur långt hafvandeskapet vore framskridet.¹⁸

Tekla ljög alltså för fru Skoglund om såväl när som var och hur födelsen ägt rum. På måndagen den 22 mars var Tekla sjuk och befann sig därför i föräldrahemmet. Hon medgav då för sin far – sedan han uttryckligen frågat henne och berättat att han hört andra personer säga att Tekla hade fått barn – att hon verkligen fött ett barn som hon lagt i ett svinhus. Tillsammans med fru Skoglund och ”en annan Spetsdotter”¹⁹ hittade fadern den döde pojken hos grisarna. Han tog hem liket, lade det i en kista han förfärdigat och bar den sedan till kyrkan. När barnliket återfunnits, anmälde Teklas husbonde lantbrukare Skoglund den 25 mars till länsman Carl Ivar Hasselhuhn att en av hans tjänstepigor fött ett barn som nu påträffats dött i ett uthus. Tekla förhördes den 27 mars, häktades den 21 april och fördes till Stockholms läns- och straffängelse på Wallingatan i avvaktan på rättegång.²⁰

Vid det förhör som hölls av länsman Hasselhuhn och fjärdingsman Karl Erik Norberg den 27 mars uppgav Tekla att hon gömt barnet i svinhuset för att ”afvakta tillfälle att hembära detsamma till fadern, kyrkvaktaren, att genom honom nedsättas i kyrkogården”. Hon berättade också att hon

Den 20 dennes kl mellan 10 och 11 på förmiddagen vid gåendet från manbyggnaden till ladugården vid Åsta födt barnet som vore af mankon utan att känna annat än 2ne värkar derefter fostret fallit på vägen och hon utan medverkan blifvit skiljd från

det samt fortast iväg till svinhuset utan att vända sig om efter cirka 2 à 3 minuter återvändt och utan att då efterse om barnet hade lif, upptagit detsamma och burit det till svinhuset der det gömts under halmrask i en stia samt att hon under hela tiden ej förmärkt någon rörelse från fostret.”²¹

Det var samma version av händelserna som hon delgett sin far. Förhørsledarna trodde henne dock inte och uppmanade henne att avslöja sanningen. Eller som det uttrycks i förhørsprotokollet: ”Uppmärksammas på den ringa tilltro denna bekännelse hade kunde hon ej, ehuru allvarligen tillhållen att hålla sig till sanningen, förmås ändra uppgifterna”.²²

”den ransakning, som i anledning häraf blifvit till denna dag utsatt”²³

Tekla inför domstolen

Rättegången mot Tekla hölls vid lagtima vårtinget i Kimsta tingshus i Skånela socken i Stockholms läns västra domsaga den 11 maj 1886. Som tingsplats låg Kimsta strategiskt bra till och hade en välfungerande skjutsstation, något som var en nödvändig förutsättning innan järnvägar anlades. Ett tingshus hade uppförts på platsen på 1860-talet. Tingssalen, där Tekla stod inför rätten, låg på nedre botten och bestod av ett enkelt inrett rum med ”ansenlig takhöjd”. Bakom tingssalen hade häradshövdingen

sitt arbetsrum och där fanns även utrymmen för nämnd, länsman och vaktmästare. En trappa upp låg sovrum för härads-hövdingen och notarien samt sovsalar för nämndledamöterna.²⁴

Tinget började den 10 maj och pågick i två dagar. En rad olika mål behandlades. Protokollet från rättegången med Tekla är ganska knapphändigt och innehåller endast kortare referat av såväl tidigare förhör som de vittnesmål som avgavs under rättegången. Den kontextuella informationen är också den av ringa omfattning. Det är därför svårt att bilda sig en uppfattning om hur själva processen gick till och vilka som var närvarande eller hur lång tid processen tog.

Ordförande vid rättegången var vice häradshövding Johan Kinander. Närvarande nämndemän – alla män – var enligt domboken Carl Otto Lundblad, egendomsägare och brukare i L(ång)lunda, Östuna, Abraham Abrahamsson, rusthållare i Sahlby, Kårsta, Per August Carlsson, hemmansägare i Endeberga, Husby-Långhundra, Johan Björkman, hemmansägare i Skålsta, Vassunda, Jacob Magnus Boveng, hemmansägare i Bodarne, Vassunda, Anders Andersson, arrendator i Norslunda, Norrsunda, August Ferdinand Wallin, hemmansägare i Eka, Lunda, Axel Ålander, hemmansägare i Ånsta, Skepptuna, Carl Andersson, arrendator i Sälna, Skånela, Johan Erik Börjesson, hemslaktare och jordägare i Johan-nisdal, Hammarby, Frans Erik Lindström,

arrendator i Ekeby, Vallentuna, samt Gustaf Sundin, arrendator och lantbrukare i Kragsta, Vallentuna.

Dessutom tycks kronolänsmännen Johan Emanuel Åkerblom, Gustaf Theodor Brundin, Bergsbord, Lunda, Oscar Wilhelm Lindqvist, Lundby, Husby-Långhundra, Per Johan Bjuhr, Ösby Roslagsbro och Carl Ivar Isidor Hasselhuhn, Hassla, Vallentuna alla ha varit närvarande. Vilka som i övrigt eventuellt bevistade rättegången säger domboken ingenting om, men Teklas matmor Emma Augusta Skoglund var kallad som vittne, så hon var i alla fall med. I sitt vittnesmål berättade fru Skoglund om sina frågor till Tekla om hennes havandeskap och om de undvikande svar hon fått. Hon berättade även om händelserna den 20 mars och om fyndet av barnliket.

Till rannsakingen fanns bilagt ett obligatoriskt prästbetyg utfärdat av sockenprästen Adolf Björkman, protokoll från tidigare förhör med Tekla, fru Skoglund, kyrkvaktare Spets och ytterligare ett vittne, pigan Matilda Lundström från Lundby, samt ett utförligt protokoll från en obduktion av barnliket. Prästbetyget intygade att Tekla hade försvarlig kristendomskunskap, att hon var konfirmerad och att hon åtnjöt medborgerligt förtroende. Själv intygade hon vems dotter hon var, att hon var ogift och att hon aldrig tidigare varit lagförd för brott.

Sedan protokollet från polisförhöret med Tekla lästs upp inför domstolen valde

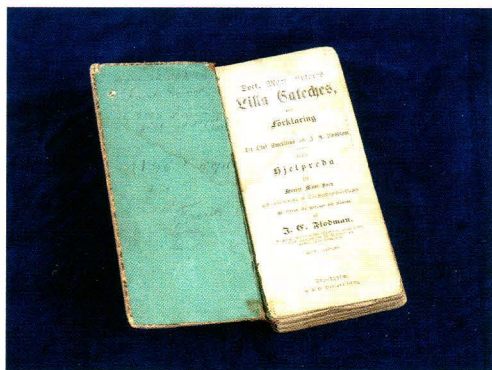
hon att avge fullständig bekännelse. Hon berättade att hon under torsdagen den 18 mars känt sig illamående och förstått att hon snart skulle föda. Hon hade klagat på sjukdom för sin matmor, som då erbjudit henne skjuts till hemmet. Tekla hade dock tackat nej. Hon berättade vidare att hon den 19 mars på kvällen

vid elfva tiden utan synnerliga plågor framfödt ifrågavarande foster, från hvilket hon skilt sig genom att afslita nafvelsträngen; att hon, då fostret genom ett pipande låte och någon rörelse tillkännagaf lif, gått upp och i fullt uppsåt ... slagit fostrets hufvud en gång i spishörnet, hvaraf döden syntes omedelbart följa; att hon derefter lagt fostret under spisen och påföljande morgon, innan husbondefolket ännu stigit upp, burit ut fostret och gömt det i svinhuset.²⁵

Hon vidhöll således inte längre att barnet fötts på vägen mellan manbyggnaden och ladugården, den version av förloppet hon gett både sin matmor, sin far och i det tidigare förhöret. I stället berättade hon sin sanning om hur det hela gått till. I förhöret avslöjade hon även att hon under sommaren 1885 haft samlag med en närboende dräng – något som i domboken benämns som ”oloflig beblandelse” eftersom båda kontrahenterna var ogifta. Ganska snart hade hon upptäckt att hon var gravid. Hon berättade inte något för drängen, men vid jultid fick hon ändå ryktesvägen höra att han tänkte emigrera ”i anledning af hennes iråcade belägenhet”. Då bestämde hon sig

för att döda barnet. Därför slog hon, hävdade hon, ”i fullt uppsåt” barnets huvud i spishörnet så snart det förlöst. I rannsaktionsprotokollet noterades att hon därvid ”icke visade märkbar ånger öfver sitt brott”. Hennes sätt att ta barnets liv betecknades också som vårdslöst och grymt och man anmärkte även att ”hon ej {kunde} ange någon orsak eller ursäkt” till gärningen annan än att hon inte kunde försörja barnet. Några frågor om den närboende drängen, hennes ”lägersman” som han kallas i protokollet,²⁶ ställde rätten uppenbarligen inte.

Förhöret med Tekla, såsom det framstår i domboken, fogar sig till ett tydligt mönster i rättegångar mot barnamörderskor på 1800-talet. För det första: En frånvarande far och försörjningsproblem var de absolut vanligaste orsakerna kvinnor som mördat sina barn angav, För det andra: domstolen visade oftast ett kompakt ointresse för de inblandade männen. I Teklas fall tycks rätten inte alls ha brytt sig om vem drängen/fadern var eller var han befann sig.²⁷ Tekla stod därför ensam ansvarig inför en domstol bestående av (äldre, överordnade) män. Vad begärde de av henne? Att hon grät och beklagade sin gärning, att hon skyllde på galenskap eller tillfällig förvirring? Att hon bönföll om nåd? Kort sagt: att hon uppförde sig som en undersåte och kvinna förvåntades göra i det samhälle som ännu förhöll sig till Hustavlans lära, den lära hon så väl kände till sedan skoltidens katekesläsning?



Luthers Lilla Katekes, 1868. Upplandsmuseets samlingar. Foto Olle Norling.

Varje människa skall underordna sig den överhet hon har över sig ... inte bara för straffets skull utan också för samvetets skull ... Ni hustrur, underordna er era män, så som ni underordnar er Herren. Ty en man är sin hustrus huvud, liksom Kristus är församlingens huvud – han som är Frälsare för sin egen kropp. Som församlingen i allt underordnar sig Kristus, skall hustrun i allt underordna sig sin man.²⁸

”Lefvern mörkbun med ymnig blodhalt”²⁹

Den rättsmedicinska besiktningen

Till rättegången bilades också ett obduktionsprotokoll från den 2 april 1886, då en rättsmedicinsk besiktning och liköppning av Teklas döda barn utfördes. Obduktionen, som ägde rum i Angarns skolhus, genomfördes av Stockholmsläkaren, medicine doktor Johan Fredrik Svedberg i närvaro av en man

vid namn Fabian Larsson, vars funktion var att intyga att obduktionen genomförts korrekt. Med var även Teklas skollärare, Erik Fromm. Hans uppgift var att gå i god för barnets identitet. Vid obduktionen öppnades och undersöktes barnets huvud, bröst och buk. Det hela skedde i enlighet med en samma år tillkommen stadga, som föreskrev att en obduktion skulle bestå av yttre besiktning, liköppning med inre besiktning samt tillslutning. Den rapport som läkaren skrev följde ett särskilt schema och var genomgående ett opersonligt, kliniskt dokument. I fallet med Teklas barn skrev läkaren till exempel: ”Botaliska gången och ägg-runda hålet öppna”, ”Gallblåsan innehåller ett par gram seg galla” eller ”Hjärnan är till konsistensen mycket lös”. Skrivsättet signalerade att det var en fysisk kropp – om än nu transformerad till lik – ”natur” som utsattes för vetenskaplig noggrann okulärbesiktning. Den döda kroppen blev dessutom neutral och generell och skild från tillhörighet till en enskild individ.³⁰

På några få ställen i obduktionsprotokollet frångick dock läkaren den kliniska dokumentationen och beskrev barnet som en ”människa” och kroppen som ”kultur”. Han påpekade t.ex. att den döde pojken var insvept i ett bomullstyg i kistan.³¹ Han uppgav också att pojken var 47 cm lång och vägde 2380 gram, sådana uppgifter som vanligen lämnas vid barnsbörd. Läkaren betecknade vidare gossen som klen i hullet och uppgav

att han hade två cm långt ljusbrunt hår. Detta är små detaljer som minner om att det var en människa, en individ, som undersöktes och att denna människa inte bara kunde beskrivas som fysiska funktioner utan också måste förstås som en kulturell varelse.

Obduktionen visade att barnet hade en fraktur med åtföljande blödning på högra hjässbenet, den skada som uppstod, när Tekla slog gossens huvud i spisen. Läkaren kunde vidare konstatera att barnet var i det närmaste fullgånget, att det hade fötts levande och att det avlidit av skallfrakturen. I dödboken skrev prästen därför: ”Ett levande födt gossebarn – mördad”.³²

*”...för barnamord hållas till straffarbete”*³³

Fem år på Spinnhuset

Tinget i Kimsta dömde Tekla enligt 1864 års strafflags 14:e kapitel och 22:a paragraf, som lød:

*Har qwinna, som afloftlig beblandelse blifwit hafwande, wid födseln eller derefter uppsåtligen dödat sitt foster, ware sig genom handawerkan eller underlåtenhet af det, som till fostrets bibehållande wid lif nödigt war; dömes, för barnamord, till straffarbete från och med fyra till och med tio år.*³⁴

Tekla fick fem års straffarbete. Dessutom dömdes hon att betala obduktionen och obducentens resa med sammanlagt fyrtionio kronor och vittnet fru Skoglund för ”skjut-

slega för en häst från vittnets hemvist till tingsstället och åter samt en krona 50 öre i dagtraktamente”. Men eftersom Tekla var fattig betalades ersättningarna med allmänna medel.

Tekla placerades på Centralfängelset på Norrmalm. Det var ett av tre fängelser i landet avsedda för kvinnliga fångar och beläget på Allmänna barnhusets tomt vid nuvarande Norra Bantorget.³⁵ När det öppnades 1827 ersatte det Spinnhuset på Långholmen. I folkmun kom dock även det nya fängelset att kallas Spinnhuset.³⁶ Det gjorde både min mormor Signe och hennes bror Sven. På Norrmalmsfängelset hölls ett stort antal kvinnor fängslade, de flesta dömda för barnamord. Av kyrkboken för straffångar som skrevs in i fängelset åren 1879 till 1892 framgår att 76% av dem dömts för mord på barn (inberäknat brottskategorierna foster lagt i lönn, fosterfördrivning och utsättning av barn). Fyra av kvinnorna var dessutom tidigare dömda för barnamord, en kvinna till och med för att ha dödat *tre* barn.³⁷ Bland övriga brott som kvinnorna begått märktes stölder (0,8%) och andra mord (0,6%) som de största kategorierna.³⁸

När kvinnorna skrevs in på fängelset noterades fram till och med år 1886 deras yrke. Mer än hälften av kvinnorna som togs in på Norrmalmsfängelset åren 1879–1886 var pigor (58%). Resten betecknades till största delen som hustrur eller änkor. Från 1887 angavs endast om kvinnorna var ogifta, gifta

eller änkor. Åren 1887–1892 tillhörde de överlägset flesta nytillkomna fångarna kategorin ogifta (86%). Denna kategori var oftast identisk med den tidigare kategorin pigor.

Tekla har inte lämnat många tydliga avtryck från sin fängelsetid, men de som finns ger ändå något slags kunskap om vem hon var. Det finns t.ex. en beskrivning av hennes utseende. När hon anlände till Stockholms läns- och straffängelse i april 1886 beskrevs hon som 1, 57 lång med ordinär växt, gråblå ögon, ljust hår, trubbig näsa och ovalt ansikte. I fängelset har man nogsnamt antecknat vad Tekla hade med sig då hon förpassades till anstalten på Norrmalm den 20 maj 1886. Hon hade 2 kronor och 12 öre i kontanter, en klänning, två underkjortlar, en tröja, två kofter, en kappa, tre halsdukar, en schalet, tre schalar, ett par armmuddar, ett par strumpor, ett par kängor, ett par kalsonger, en väst, tre böcker, en näsduk, ett lintyg och intjänad arbetsförtjänst om 1 krona och 40 öre. Persedlarna fick hennes far kvittera ut. Vi får också veta att hon under tiden i Läns- och straffängelset hade använt tio öre av sin inkomst till frimärke.³⁹ Värt att lägga märke till är att Tekla hade tre böcker. Vilka böcker kan det ha varit? Var det sådana ”som hon till uppbyggelse, förbättring, undervisning och tröst fått emottaga” och som hon skulle ”omsorgsfullt vårda och noga akta att de ej blifwa smutsade”, som det står i fängelsets regler.⁴⁰

Av de noteringar som gjordes när Tekla



Jag vet inte hur Tekla såg ut, bara att hon var ljus och ganska kort till växten. Kanske var hon lik sin halvsyster Viktoria, här på ett foto som togs i Stockholm sannolikt 1886.

kom till Norrmalm framgår att hon hade uppfostrats i hemmet, konfirmerats och sedan börjat arbeta som piga, att hon kom från ett fattigt hem, att hon hade försvarliga kunskaper i innanläsning och kristendoms-kunskap samt att hon kunde skriva men inte räkna. Hon uppgav också att hon hade en snäll far men en mycket sträng styvmor. Kanske är hennes omdöme om styvmmodern en antydning om att barnen från det första giftermålet, Remigius och Tekla, haft en svår barndom sedan deras mor avlidit?

Norrmalms kvinnofängelse fungerade som ett stort hushåll, där kvinnorna deltog i allt från tvätt och städning till matlagning och sjukvård. En del kvinnor arbetade för enskilda företag. Kvinnorna bestämde inte själva vad de skulle arbeta med. För de intjänade pengarna kunde de köpa premievaror som bröd, svagdricka eller kött att dryga ut fängelsematen med. De kunde också spara pengarna och ta ut dem när de släpptes från fängelset. Under vistelsen i fängelset var kvinnorna underställda ytterst strikta regler som föreskrevs i *Ordnings-Reglor för Cell-fångar å Straff- och Arbetsfängelset på Norrmalm*. Det rådde totalt talförbud och fångens rörelser i och utanför den egna cellen var starkt begränsade. Det var inte tillåtet att sitta på golvet, att ligga på bädden under dagen eller att kliva upp på bordet eller stolen i cellen. Förseelser ledde alltid till bestraffning, endera förlorade man sin selsättning, fick mindre mat, miste någon

bekvämlighet eller hamnade i mörk cell. Den underordning som kvinnor drabbades av i samhället – t.ex. att inte få tala fritt – rådde också – i förstärkt form – innanför fängelsets murar.⁴¹

Hon skall iakttaga tystnad. Då hon besökes av Direktören, Predikanten eller annan person, talar hon ej högre än som behöfves, för att blifva hörd. Då hon är ensam, får hon hwarken tala, sjunga eller läsa högt, och aldrig stampa i golfwet, knacka i wägg, dörr eller göra annat buller (Ordnings-Reglor för Cell-fångar å Straff- och Arbetsfängelset på Norrmalm, 1854).

Hushållsgöromålen bör ha passerat pigan Tekla som ju var van vid tunga sysslor och överallt gjort sig känd som plikttrogen arbetskraft. Talförbudet och de strikta reglerna kanske också passade henne, ty inte någon enda gång under fängelsevistelsens fem år förekommer hon bland dem som bestraffades för olydnad i någon form. Detta skulle kunna tolkas i termer av foglighet och underkastelse, men det kan lika gärna ha varit en klok strategi från Teklas sida. Skötsamheten gav henne fördelar och eliminerade risken för ytterligare straff. Av bevarade förteckningar över fångarnas korrespondens framgår att Tekla hade, i alla fall sporadisk, kontakt med sin familj. Hon skickade åtminstone ett tiotal brev under fängelsetiden. Flera av dem var ställda till hennes far Gustaf Spets, men hon skrev också till sina syskon Viktoria och Thure. Vid

några tillfällen förekommer Teklas namn i sjukjournalerna. Hon drabbades bland annat av diarré och anemi, men inga allvarligare sjukdomar. När hon lämnade fängelset i maj 1891 betecknades hon som både ”frisk och arbetsför”.⁴² I Polisunderrättelserna från tisdagen den 19 maj 1891 meddelades att Tekla lämnat fängelset med sammanlagt 120 kronor och 38 öre på fickan. Det var pengar hon tjänat på arbete i fängelset.⁴³ Det förefaller alltså som om Tekla klarade fängelsevistelsen bra.

Släktens berättelse om Tekla

*”[Hon] miste sin rätta Mor, det skall inte glömmas i det här sammanhanget”*⁴⁴

Jag betraktar rättsmaterialets och de officiella handlingarnas innehåll som ”sanna” återgivningar av vad som verkligen ägde rum under förhören och rättegången. Samtidigt menar jag att de är att betrakta som en berättelse. Det är en berättelse om en ung, fattig piga som blir gravid efter otillåtet könsumgänge med en dräng och som väljer att i strid med gällande lag döda sitt nyfödda barn. För detta brott rannsakas och döms hon av samhället till ett längre fängelsestraff. Straffet ska ge henne, och andra som eventuellt funderar på att handla som hon gjort, medvetenhet om det felaktiga i handlingen. Fängelsestraffet ska ha korrigeringseffekt. Rättsmaterialets berättelse slutar med seger

för samhället. Efter fem år i fängelse är Tekla återanpassad och villig att leva ett laglydigt liv. Hon återfaller inte i brott.

Men det finns ytterligare en berättelse om Tekla. Det är släktens. En jämförelse mellan den, som den återberättats för mig av mormor och hennes bror Sven Josefsson, och rättvisans berättelse visar en del intressanta skillnader. Den första skillnaden kallar jag *straffreduceringsmotivet*. Josefsson hävdar att Tekla dömdes till spinnhus i fem och ett halvt år, men bara behövde sitta i fem, eftersom ”överheten” prutade ett halvt år. Detta stämmer inte överens med bevarade handlingar, som visar att hon dömdes till och satt i exakt fem år.⁴⁵ Möjligen är det kunskapen om Teklas goda uppförande i fängelset som i berättandet omformulerats till motivet om reducering av strafftiden. Motivets funktion är att visa att den som uppför sig så exemplariskt som Tekla inte kan inte vara någon allt igenom klandervärd person. Den som får straffflintring med ett halvår måste vara en god och pålitlig samhällsmedborgare.

Det andra motivet kallar jag *övergrepps-motivet*. I släktens berättelse framställs Tekla som lillpigan som våldtogs, blev med barn och övergavs av den bonde som lägrat henne. När hon berättade detta i rättssalen tillbakavisades hennes anklagelser av den hon utpekade som barnets far. Sven Josefsson skriver uttryckligen att hans mor, Teklas halvsyster Viktoria, berättat detta.

Tekla var lillpiga hos en bonde, och som det nästan var sed, att småflickorna våldtogs, Tekla hade sagt att det var så "i Rätten" men bonden svor sig fri. Det var också vanligt vid den tiden.⁴⁶

Men Tekla var fyllda 24 år när hon hade samlag med drängen, så hon var i samhällets ögon vuxen. I rättsmaterialet finns heller ingenstans några uppgifter om att Tekla skulle blivit våldtagen av en bonde. Hon beskyller överhuvudtaget ingen för tvång eller övergrepp. I stället berättar hon att hon haft samlag med den dräng i grannskapet hon blivit gravid med. Konsumgänget framställs som helt frivilligt från hennes sida. Det går alltså inte att utifrån bevarade rättshandlingar bestyrka att hon utsatts för övergrepp.

Eftersom motivet övergrepp (på) minderårig knappast var förhanden i Teklas fall, måste Josefssons uppgifter förklaras och förstås på annat sätt. Hans resonemang om våldtäkt och om att den skyldige gärningsmannen lätt kunde svära sig fri från ansvar motsvaras av många verkliga rättsfall. Inte sällan var det husbonden eller dennes söner som lägrat pigorna och som svor sig fria när dessa blev gravida. Som män och som överställda både socialt och ekonomiskt kunde de göra sin röst hörd i lokalsamhället och inför en eventuell domstol. Tekla blev i likhet med många andra kvinnor ett offer för sådant klassförtryck och sådan ojämlik genusordning i samhället. Även om mæng-

der med unga flickor blev utsatta för sina husbönders lusta och därefter nekade hjälp att ta hand om avkomman, tycks det dock inte ha varit fallet för Tekla. Hon var ingen lillpiga och hon blev inte våldtagen av sin husbonde. Men när Josefsson berättar om hennes öde på det sättet förlägger han åtminstone delar av skulden för mordet utanför Tekla och därmed utanför familjen. Det är förvisso inte tillåtet att döda nyfödda barn – något som han naturligtvis vet – men det är heller inte tillåtet att våldföra sig på unga oskyldiga flickor, för att sedan lämna dem och deras "oäkta" barn åt sitt öde.

Liksom mormor var hennes bror alltid noga med att inte fördöma sin moster. Kanske använde de därför berättelsemotiven om förtryck och våld för att minska skuldbeläggningen av Tekla. Kanske var det också den version av händelserna i Angarn som Teklas syster Viktoria förmedlat till sina barn, när hon berättade om sin systers oblida öde och "orimliga straff". Men, kanske använder också Josefsson övergreppsmotivet för att personligen kunna förlika sig med det inträffade. Han blev nämligen själv far, men fick endast behålla sin son i två år. Pojken dog i sviterna av lunginflammation och Josefsson fick inga fler barn, vilket var en stor tragedi för honom.⁴⁷ Kanske gjorde hans svåra erfarenhet det omöjligt för honom att acceptera andra förklaringar till barnmord än som en följd av våld och övergrepp mot en värnlös kvinna?

Uppgifterna om lillpigan som våldtagits av sin husbonde och som efter barnamordet skött sig så exemplariskt i fängelset att hon fått straffnedsättning är som fakta oriktiga i fallet Tekla Spets. Men de är ändå betydelsebärande motiv i släktens berättelse, eftersom de tjänar syftet att frånta Tekla skuld och visa att hon var en välrenommerad och hedervärd medborgare, inte någon kallhamrad mörderska. De berättar om en ung oskyldig flicka som efter att ha utsatts för våldtäkt överges med ett önskat barn i magen. Flickan pekar ut den skyldige, men han svär sig fri och blir trodd och hon lämnas ensam med hela försörjningsbördan. Men hon lämnas också med skammen och med synliga bevis på sitt syndiga leverne. Kanske kommer det att ge henne – inte bara ekonomiska – problem i det fortsatta livet. I det läget väljer hon att döda sitt barn, eventuellt med hopp om att inte bli avslöjad. När släkten berättar om barnamordet på det här viset är det dessutom inte bara en alternativ berättelse om just fallet Tekla, men ett sätt att betona att barnamord inte är att betrakta som ett individuellt, men som ett strukturellt betingat problem.

Förvisso var Tekla underställd och utsatt som fattig och som kvinna. Vid rättegången stod hon ensam och anklagad inför – om nu alla var på plats – ett tjugotal män. Samtliga innehade socialt erkända positioner eller uppdrag som innebar möjlighet till maktutövning som kunde drabba Tekla negativt.

De flesta var också betydligt äldre än hon. Hon befann sig således i underläge, men föll detta till trots inte undan för rätten om man undantar hennes erkännande. Hon tycks inte ha gått in i någon offerroll och försökt beveka rätten genom att beklaga sitt oblida öde. I stället framstår hon som ett aktivt subjekt, som fattat ett beslut, stått fast vid det och nu var beredd att ta sitt straff för det. Under förhören visade hon ingen som helst ånger över sitt brott, ett brott som, menade rätten, var vårdslöst och grymt genomfört. Inte vid något tillfälle bröt hon samman. Rakryggat anförde hon försörjningsproblem som skäl till handlingen. Den man som gjort henne gravid var inte beredd att ta sitt ansvar utan ville tvärtom smita undan genom att fly till Amerika. Tekla insåg att ett barn utan en far helt enkelt skulle ruinera henne. Hon handlade med andra ord målinriktat, pragmatiskt och rationellt till synes utan att blanda in känslor.

Detta var dock inte förenligt med tidens förväntningar på en kvinna utan snarare ett manligt kodat handlingssätt. Tekla framstod därför som en ”onaturlig” kvinna och mor som inte endast kallblodigt slagit ihjäl sitt nyfödda barn utan också visade total brist på ånger eller saknad efteråt. Hon begick därmed inte endast ett lagbrott utan handlade också fel utifrån sin tillskrivna roll i genusordningen, där rationalitet, målmedvetenhet och pragmatik tillhörde det manliga. Frågan är om inte det senare – bristen på

ånger och sorg – var det allvarligaste brottet i rättens ögon. Endast ”onaturliga” kvinnor reagerade så känslolöst. Kvinnlighet var så starkt kopplad till kvinnans kropp, till barnafödande och reproduktion att kvinnan förväntades axla rollen av god moder som en självklarhet. ”Modrande” sågs mest som en instinkt.⁴⁹ Tekla var dock inte unik. Etnologen Inger Lövkrona har i sin studie av barnamörderskor på 1700-talet visat, att endast få mörderskor ”visade ånger eller led av samvetsqual”.⁵⁰

Fyra år efter barnamordet, då Tekla ännu satt i fängelse, födde hennes yngre syster Viktoria i Angarn sonen Birger. Barnet föddes som ”oäkta”, men drängen Oskar Josefsson erkände barnet som sin son med ”alla ett äkta barns rättigheter”.⁵¹ Barnets mor gifte sig med Oskar 1892. Makarna skulle få flera barn, sammanlagt sju stycken. Men, så länge Viktoria levde älskade hon Birger mest, det var syskonskaran helt överens om. Han var hennes oomstridde ögonsten. De övriga barnen kände sig förvisso inte förbisedda, men konstaterade alltid att Birger intog en särställning hos modern. Säkert finns det en koppling till de dramatiska händelserna kring Teklas mord på sitt barn här: den unga, ännu barnlösa Viktoria tvingades nitton år gammal ta hand om sin systers mördade barn, ett barn som inte fått någon kärlek och som hon bara mötte som ett förmultnande lik. Säkert bestämde hon sig – när hon själv erfarit vad det innebär

att bli förälder – för att hennes egen son aldrig skulle behöva leva utan kärlek. Kanske skänkte det henne också tröst att hon genom att älska sin son Birger även gav kärlek till Teklas döda barn, dvs den kärlek som Tekla antogs ha förmenat sitt barn. Min tolkning är också att det var på grund av barnamordet som Viktoria var så noga med att fadern (?) till hennes pojke skulle erkänna honom som sin son och ge honom alla rättigheter ett ”äkta” barn hade. På det viset hade barnamordet i Angarn 1886 stor betydelse för Viktoria Spets.

”Tekla överlevde ändå det ... orimliga straffet”⁵²

Livet efter Norrmalm

Efter avtjänat straff återvände Tekla den 17 maj 1891 till Angarn, där hennes far och styvmor ännu fanns kvar.⁵³ Hon hade formellt sonat sitt brott, men det är inte säkert att man i Angarn hade förlåtit henne. Kanske möttes hon av blickar och förstulet skvaller bakom sin rygg eller rent av av social uteslutning av det slag som gjorde det omöjligt för henne att stanna i hemtrakten?

Ett tydligt vittnesbörd om hur utsatta ogifta mödrar var i samhället ännu strax före sekelskiftet 1900 ger uppptecknaren Eva Limburg när hon i ett frågelistsvar till dåvarande Landsmålsarkivet i Uppsala (ULMA) skriver:

*Den ogifta moderns ställning [var] fruktansvärd
... Detta förtvivlade, hjälplösa tillstånd drev väl*

många kvinnor till barnamord ... Visst var hennes gärning fruktansvärd, men ändå. Skulden kunde aldrig avtvås. Var hon kom och gick, gick ryktet framför henne och omöjliggjorde all gemenskap med andra människor. Efteråt har jag förstått, att hon levde ett ensamt skuggliv, utstött av alla människor ... Hon ägde ingen vän, ingen förtrogen och sökte ingen människa sällskap. Inte förrän många år efteråt förstod jag hur sorglig hennes belägenhet var.⁵⁴

Limburg företräder uppfattningen att den sociala återanpassningen var svår eller till och med omöjlig för de kvinnor som dödat sina barn. De marginaliserades och uteslöts ur gemenskapen och fick svårigheter att försörja sig, då ingen anständig människa ville beblanda sig med dem. Bilden av den uteslutna och socialt döda kvinnan är vanlig i äldre forskning.⁵⁵ Nyare forskning ger dock en annan bild. Där visas att återanpassningen oftast gick bra och att barnamörderskorna ganska snabbt accepterades av det omgivande samhället, även i den egna hemorten. De fortsatte att arbeta och deras brott var inget oöverstigligt hinder under deras fortsatta sociala liv.⁵⁶ Kanske fanns till och med en viss förståelse för brottet i lokalsamhället? Inger Lövkrona är en av de forskare som menar att ”inget ... tyder på att barnamörderskan uppfattats som lättsinnig, känslökall och grym av lokalbefolkningen”.⁵⁷

Jag vet inte om eller hur Tekla drabbades av sociala sanktioner eller om hon själv

valde att lämna hembygden, men redan i oktober 1891 flyttade hon till Norberg, där hon hade tjänst som piga fram till 1896, då hon flyttade vidare till Avesta. Där föddes hennes äldsta dotter. I Avesta träffade hon också sin blivande make, en femton år yngre man, med vilken hon levde resten av sitt liv. De fick två barn tillsammans. Familjen bodde på olika platser i Dalarna – bl.a. i Folkärna, Hedemora, Stora Tuna, Amsberg och Kopparberg – där Tekla avled den 14 april 1932. Jag vet nästan ingenting om Teklas kontakter med sin far och styvmor, vilka avled 1892 respektive 1894 i Angarn. Hon närvarade dock i Angarn vid boupp-teckningen efter fadern den 19 maj 1892. Jag förutsätter att hon hade fortsatt kontakt med sina syskon, eftersom mormors bror visste att hon fick det bra i Dalarna.⁵⁹

”Det var hårda bud för en ung flicka”⁶⁰

Tekla Spets var på många sätt en typisk representant för kvinnan i 1800-talets bondesamhälle. Hon levde på landsbygden, hon var relativt fattig och hade få möjligheter att tillskansa sig någon annan position än den hon förts till. Hon tillhörde också ett samhälle där hennes sexualitet och dygd representerade ett skört men viktigt kapital. Den rådande moralen föreskrev att en kvinna höll på sig tills hon var gift och att hon endast födde barn inom äktenskapet, s.k. äkta

barn. Tekla Spets motsade dock bilden av den typiska kvinnan. Hon gick ogift i säng med en man, blev gravid utan att ha någon far till det barn som hon dessutom fattade beslut om att döda. När hon dödat sitt barn visade hon vare sig ånger över sin brottsliga gärning eller sorg över sitt förlorade barn. Hon utmanade därmed de förväntningar som fanns på henne som kvinna och mor. Kanske kan man säga att hon uppfattades som en ”onaturlig” kvinna. Barnamordet ifrågasatte uppfattningen om moderskapet och den goda modern.⁶¹

Tekla Spets var också en mycket typisk barnamörderska. Undersökningar visar att dessa vanligen hade sin bakgrund i torpar- och bondemiljö, att de var relativt mogna till åldern när de begick brottet och att de hade svag ekonomi. Gemensamt för barnamörderskorna var även att de haft lätta förlossningar utan särskilt svåra plågor, att de fött och mördat i enslighet och sedan återgått i arbete som om ingenting hänt. Barnamörderskorna kom alltså vanligen från gruppen normala och väluppfostrade kvinnor som gått i skolan och lärt sig läsa, skriva och räkna. Merparten av dem var pigor och den klart vanligaste orsaken till att de dödade sina barn var att de inte kunde försörja dem.⁶² De var nästan alltid tidigare ostraffade. Av de fängslade barnamörderskorna på Norrmalm 1879–1892 var endast en försumbar andel, nämligen 0,9 %, tidigare straffade.⁶³

Min mormor och hennes bror Sven Josefsson var statarbarn från en familj som flyttade mellan godsens och gårdarna i Stockholms och Södermanlands län trettio gånger mellan åren 1890 och 1921. Att de vuxit upp i ett fattigt och ojämlikt klassamhälle blev tydligt bland annat genom att de ogärna talade om sin barndom och uppväxt utan hellre betonade och uppehöll sig vid det demokratiska samhälle de levde i som vuxna. När de berättade om barndomen var ett vanligt motiv att de gått högst ett år i varje skola, men detta till trots haft mycket goda skolbetyg. Berättelsen underströk att de visserligen kom från fattiga förhållanden, men att de var begåvade och hade kunnat gå långt om de levt i ett rättvist och jämställt samhälle där möjligheter inte hette klass. Jag menar att berättelsen om Tekla också bör förstås ur detta klassperspektiv. Genom att berätta om Tekla Spets som ett offer för överheten i ett klassamhälle med en ojämlik genusordning gör släkten en politisk kommentar till det orättvisa samhälle de som statare vuxit upp i. Berättelsen används strategiskt för att understryka att den positiva och demokratiska samhällsutveckling de varit med om att skapa under sina liv är viktigt att värna. Som statarbarn kunde de inte påverka och förändra annat än med hjälp av sådan obstruktion som Tekla visade genom att döda ett barn hon inte ville ha. Hon blev därmed också en kraftfull symbol för motstånd mot orättvisa och för-

tryck. Av det skälet, menar jag, berättades hennes liv och öde aldrig i nedsättande eller fördömande termer av hennes efterlevande släktingar.

Noter

- 1 SSA AIa:2.
- 2 a.a.
- 3 ULMA 34375 s. 1.
- 4 a.a.s. 2.
- 5 I äldre allmänt språkbruk benämning på sjuklig ansamling av vatten i kroppen, främst synlig sådan, dvs. under huden (ödem) och i bukhålan (NE online).
- 6 SSA Angarn CI:3 s. 30, 60, SSA Angarn F:1 d. 7.
- 7 SSA Össeby Garn EI:2 s. 8.
- 8 SSA Angarn FI:1 s. 11.
- 9 Håkansson, 1952 S. 110 f.
- 10 SSA Angarn AI:6.
- 11 SSA Vaxholm AI:18 s. 210.
- 12 SSA Angarn FI:4 s. 659.
- 13 Vallentuna kommunarkiv D3:1, D4.
- 14 Skoglund skulle 1892 vara en av två boupptecknings- och värderingsmän vid faderns bouppteckning.
- 15 a.a., SSA Angarn AI:6, SSA AIa:2.
- 16 A.a.
- 17 Dålig halm.
- 18 SSA Angarn AI:6, SSA AIa:2.
- 19 System Viktoria Lovisa Spets är den enda möjliga. Hon var nitton år vid tillfället.
- 20 SSA Centralfängelset Norrmalm D3A:44. Polisunderrättelser nr 50 29/4 1886.
- 21 SSA AIa:2.
- 22 a.a.
- 23 a.a.
- 24 Stapelberg 1971 s. 37 ff.
- 25 SSA AIa:2
- 26 SSA AIa:2
- 27 Jakobsson 2004 s. 92.
- 28 Hustavlan är det avsnitt i Martin Luthers Lilla katekes som med ideologisk bakgrund i läran om de tre stånden (läro- eller andliga ståndet, politiska ståndet och hushållsståndet) reglerar husfolkets inbördes förpliktelser mot varandra (Nationalencyklopedin online).
- 29 SSA AI:a2.
- 30 a.a., Åhrén Snickare 2002 s. 61 ff.
- 31 Detta hade säkert Teklas far och system Viktoria ombesörjt.
- 32 SSA Angarn CI:5 s. 44.
- 33 Polisunderrättelser 20 maj 1886.
- 34 <http://www.wisberg.se/wisberg.se/pdf/464.pdf>.
- 35 De två övriga fanns i Göteborg och Norrköping.
- 36 SSA AIa:2, Taussi Sjöberg 1984 s. 96 ff.
- 37 Änkan Bernhardina Jernström (född Lindström) f. 22/4 1839 i Näs, dotter till torpa-ren Karl Gustaf Lindström och Anna Katarina Ullström. B. Var kvar i hemmet till 19 års ålder. Hon har inte gått i skolan. Hon hade goda föredömen i hemmet. Hon var gift i 14 år och blev änka 1874 efter statdrängen Joh. Jernström. De hade fem barn, varav fyra

lever. 1875 dömd för barnamord till fem års straffarbete. 1882 dömd för andra gången bar-namord till tio års straffarbete. Återvändes 1892 till hemorten.

Pigan Märtha Brita Persdotter Norberg f. 1/10 1851 i Nätra, dotter till båtsman Per Jakob Norberg o Anna Kajsa Nilsdotter. I hemmet till 17års ålder. Gått något litet i skola. Ej synnerlig omvårdnad i hemmet. Tjänade i Nätra. Haft 1 barn som hon tagit livet av. 1878 straffad för barnamord till 4 års straffarbete. 1885 straffad för barnamord igen till 6 års straffarbete. Framfödde på fängelset den 25 november 1885 ett levande gossebarn, som i dopet samma dag erhöll namnet Johan Gustaf. Han avled den 16/7 1887 på Allmänna barnhuset.

Pigan Johanna Andersdotter f. 7/5 1847 i Ny-sätra, dotter till torparen Anders Andersson (död) och Anna Brita Strömberg. I hemmet till 12 års ålder. Barnflicka. Gått i skolan. Har ett barn i livet, har dödat tre stycken. 1877 dömd för fostrets läggande i lönn och utsättning av barn till tre års straffarbete. 1884 dömd för barnamord till sex år straffarbete.

Pigan Johanna Thorsson (1855–1918), f. i Asarum, dotter till båtsman Thor Olsson och Elna Jönsdotter, båda fattiga. Hemma till 15 års ålder. Gått i skola. Dömd för barnamord 1876 till fyra års straffarbete. Dömd 1883 för barnamord till livstid. Benådad 1892.

38 SSA Centralfängelset Norrmalm AIa:15.

39 SSA Stockholms läns- och straffängelse D3A:44.

40 Ordningsreglor för cellfångar 1854.

41 Taussi-Sjöberg 1984, Hirdman 1988.

42 SSA Centralfängelset Norrmalm D7C:4, D8:2, D9:4-5, D11:4.

43 Polisunderrättelser 19 maj 1891.

44 ULMA 34375 s. 2.

45 SSA AIa:2.

46 ULMA 34375 s. 1.

47 Sankt Nicolai FI:12.

48 Hirdman 1986 passim.

49 Ask 2014 s. 18 ff. Johannisson 2015 s. 19f.

50 Lövkrona 1999 s. 199.

51 SSA Angarn CI:5.

52 ULMA 34375 s. 1.

53 Polisunderrättelser nr 56 20 maj 1891.

54 ULMA 23791 s. 45, 54, 56.

55 Frykman 1977.

56 Jacobsson 2004 s. 106 ff.

57 Lövkrona 1999 s. 205.

58 SSA FII:4 s. 659.

59 SSA Norberg .

60 ULMA 34375 s. 1.

61 Lövkrona, 1999 s. 198.

62 Jacobsson 2004 s. 91 ff.

63 SSA AIa:2.

Referenser

Institutet för språk och folkminnen (ISOF)

Uppteckningar:

ULMA acc. 34375, Upl. Angarn. Josefsson, Sven
1987.

ULMA acc. 23791, Upl. Bälinge, Börje, Ramsta,
Tierp Vendel.

Limburg, Eva 1958.

Stockholms stadsarkiv (SSA)

Dombok Stockholms läns västra domsaga 1886,
A1a:2.

Angarns kyrkoarkiv.

Össeby Garns kyrkoarkiv.

Vaxholms kyrkoarkiv.

Centralfängelset Norrmalms kyrkoarkiv.

Stockholms läns- och straffängelses arkiv.

Landsarkivet i Uppsala (ULA)

Sankt Nicolai kyrkoarkiv.

Norbergs kyrkoarkiv.

Vallentuna kommunarkiv

Angarns socken 1863–1951: Skoldistrikt.

<http://www.wisberg.se/wisberg.se/pdf/464.pdf>

Nationalencyklopedin online.

<http://www.angelfire.com/sd2/sodermalm/reimershholme/sallsamheterreim.html>.

Litteratur

Ask, Jenny, 2014: Lyssna till ditt hjärta. Muslimska moderskap och modrandets villkor i Sverige. Stockholms universitet.

Frykman, Jonas, 1977: Horan i bondesamhället. Lund.

Hirdman, Yvonne, 1988: Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning. I: Kvinnovetenskaplig tidskrift 3.

Håkansson, Lars-Magnus, 1952: Angarns socken. I: Sveriges bebyggelse. Statistisk-topografisk beskrivning över Sveriges städer och

landsbygd. Landsbygden. Stockholms län, D. 3, Alsike, Angarns, Eds, Fasterna m. fl.

Jakobsson, Olof, 2004: Skam eller nöd? Tio barnamörderskor i Stockholms läns häradsrätter 1881–1892. I: Akka. Tidskrift för kultur & lärande vid högskolan Dalarna.

Johannisson, Karin, 2015: Den sårade divan. Om psykets estetik (och om Agnes von K, Sigrid H och Nelly S). Stockholm: Albert Bonniers förlag.

Lövkrona, Inger, 1999: Annika Larsdotter, barnamörderska. Kön, makt och sexualitet i 1700-talets Sverige. Historiska media.

Polisunderrättelser 1879–1925.

Taussi-Sjöberg, Marja, 1984: Spinnhusliv. I: Ronny Ambjörnsson & David Gaunt: Den dolda historien. 27 uppsatser om vårt okända förflutna.

Stapelberg, Eric, 1971: Domstol i Attundaland. En bok om Stockholms läns västra domsaga. Utg. av 1970 års tingshusstyrelse.

Åhrén Snickare, Eva, 2002: Döden, kroppen och moderniteten. Carlssons.

Agneta Lilja är lektor i etnologi vid Södertörns högskola.